

3. Kozlov V. Psichotechnologiyi izmenennykh sostoyaniy soznaniya / Vladimir Kozlov. – M., 2005. – 544 s.
4. Kolesnyk I. Buddijs'ka identychnist' u vymiri socioloho–relihiyevnavchoho doslidzhennia / Ihor Kolesnyk // Relihiyevnavchi studiyi. – L'viv, 2011. – №3. – S.110–117.
5. Lysenko V. Meditatsyya v buddizme / Viktoriya Lysenko // Filosofiya buddizma: encyklopediya. – M., 2011. – S.463–469.
6. Lysenko V. Opyt vvedeniya v buddizm: rann'aya buddiyskaya filosofiya / Viktoriya Lysenko. – M., 1994. – 159 s.
7. Mulinn G. Chrestomatiya po shesti yogam Naropy / Glenn Mulinn. – M., 2009. – 336 s.
8. Paribok A. Vipashyana / Andrey Paribok // Filosofiya buddizma: encyklopediya. – M., 2011. – S.225.
9. Rozenberg O. O mirosozercaniyi sovremennogo buddizma na Dal'нем Vostoke / Otton Rozenberg // Trudy po buddizmu. – M., 1991. – 295 s.
10. Satipatthana sutta. Maddzhima Nikaya 10 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://dhamma.ru/canon/mn/mn10.htm>
11. Tart Ch. Izmenennyye sostoyaniya soznaniya / Char'l'z Tart. – M., 2003. – 288 s.
12. Torchynov Y. Vvedeniye v buddologiyu. Kurs lekcyj / Yevgenij Torchynov. – SPb., 2000. – 432 s.
13. Torchynov Y. Religii mira: Opyt zapredel'nogo. Psichotechnika i transpersonal'nyye sostoyaniya / Yevgenij Torchynov. – SPb., 2007. – 544 s.
14. Fromm E. Dzen–buddizm i psichoanaliz / Erich Fromm. – Moskva, 2010. – 320 s.
15. Chzhen'tzy Ch. Praktika dzen / Chuan Chzen'tzy. – SPb., 2004. – 302 s.
16. Buddhaghosa. The Path of Purification (Visuddhimagga) / Buddhaghosa. – Kandy, 2010. – 794 p.
17. Conze E. Buddhist meditation / Edward Conze. – London, 1972. – 190 p.
18. Dreyfus G. The Sound of Two Hands Clapping: The Education of a Tibetan Buddhist Monk / George Dreyfus. – Berkeley, Calif., 2003. – 460 p.
19. Germano D. Buddhist Meditation / David Germano, Gregory A. Hillis // Encyclopedia of Religion, vol.2. – 2005. – P.598–1339.
20. Hopkins P. J. Emptiness Yoga: The Tibetan Middle Way / Jeffrey P. Hopkins. – Ithaca, N.Y., 1987. – 536 p.
21. McMahan D.L. The Making of Buddhist Modernism / David McMahan. – Oxford, 2008. – 320 p.
22. Wynne A. The Origin of Buddhist Meditation / Alexander Wynne. – New York, 2007. – 154 p.

Kolesnyk I. M., PhD, assistant professor of theory of culture, Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine, Lviv), ikkimarsan@gmail.com

Interconnection between Buddhist philosophy and meditation as fundament for practical philosophizing

There are researched main aspects of interconnection between Buddhist philosophy and meditative techniques as fundament for practical philosophizing. Author analyzes the nature of genesis of philosophical doctrines and meditation in traditions of Theravada, Mahayana and Vajrayana. Also there are distinguished formats for practice of meditation in traditional schools and modern Buddhism. And most important part of the article is classification of types of meditation and elements of philosophical doctrine, which are actualized in conscious of practitioner.

Keywords: Buddhist meditation, philosophy, Theravada, Mahayana, Vajrayana.

Kolesnik I. H., кандидат философских наук, доцент кафедры теории и истории культуры, Львовский национальный университет им. И. Франко (Украина, Львов), ikkimarsan@gmail.com

Взаимосвязь буддийской философии и медитативных методик как фундамент для практического философствования

Исследованы основные аспекты взаимодействия буддийской философии и медитативных методик как фундамент для практического философствования. Проанализировано генетическую связь между развитием философских учений буддизма и медитации в школах Тхеравады, Махаяны и Ваджраяны. Автор определяет основные форматы, в которых буддийские школы реализуют медитативные методики. Осуществлена классификация основных видов медитации и соответствующих элементов философской доктрины, которые актуализируются в сознании практикующего.

Ключевые слова: буддийская медитация, философия, Тхеравада, Махаяна, Ваджраяна.

* * *

УДК 101.8

Коломієць А. Є.,
аспірантка філософського факультету, Київський
національний університет ім. Т. Шевченка
(Україна, Київ), kolomietsanastasiia@gmail.com

СПЕЦИФІКА МОРАЛЬНОГО КОНФЛІКТУ В ПОЛІТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ. ПРОБЛЕМА «БРУДНИХ РУК»

Розглянуто специфіку політичної моралі та значення індивідуальної політичної відповідальності на прикладі проблеми «брудних рук». Політична діяльність розглянута як об'єкт дослідження політичної етики. Охарактеризовано моральний конфлікт в політичних процесах, його наслідки та його значення в політичній філософії та етиці. Вивчені основні риси морального конфлікту та їх вплив на прийняття важливих політичних рішень та скоєння вчинків. Проведено аналіз становлення проблеми «брудних рук» в історично–філософському контексті та досліджено основні напрями тлумачення проблеми в сучасності. Надано пояснення проблематики «брудних рук» в сучасному демократичному світі та моделі його вирішення, запропоновані представниками, як і сучасної політичної філософії, так і етики. Зроблено свій власний етичний аналіз проблеми та обґрунтовано причини актуальності даної теми в контексті сучасної України.

Ключові слова: політична етика, моральний конфлікт, політична мораль, політична діяльність, політичний лідер, проблема «брудних рук», політична відповідальність, моральні цінності, моральні норми, обов'язок, вчинок, рішення, наслідок вчинку.

Розглядаючи політичну діяльність як об'єкт етичного аналізу, ми зіштовхуємось з великою кількістю протиріч та білих плям як в теорії так і на практиці. Стосунки політики і етики завжди були конфліктними. Саме на ґрунті їх перетинів виникають глобальні етичні дилеми та рушійні політичні зміни. Мораль характеризує політичну дію, перебуваючи водночас поза нею, вона обмежує її, тому політика часто прагне звільнитися від неї. Постійний вихід політичної діяльності за рамки загальноприйнятої ціннісно–нормативної системи, відкриває велике поле дослідження.

«Питання не в тому, що в політиці відбуваються речі, які в логіці моральної свідомості можна охарактеризувати не інакше як злочин (такого роду речі відбуваються і в інших сферах життя), питання в тому, що вони (на відміну від інших сфер життя) бажають вважати ці злочину вчинками якщо і не героїськими, то принаймні цілком виправданими, терпимими» [3].

В такому випадку, центральним постає питання, якою мірою відрізняються принципи політичної етики від суспільних норми і до якої міри політичний діяч може чинити дії, що в звичайних умовах вважаються не моральними? Для того щоб краще зрозуміти значення моралі в політичній діяльності, ми маємо проаналізувати специфіку моралі політичного суб'єкта та вплив морального конфлікту на прийняття рішення чи скоєння вчинку.

Політична етика є практикою створення моральних суджень про політичні дії і вивчення та аналіз цієї практики. У галузі дослідження, вона розділена на дві гілки, які між собою дуже різняться, але як і в літературі так і на практиці часто збігаються. У широкому філософському значенні політична етика покликана пояснити, яким чином політика пов'язана з мораллю, наскільки застосовні моральні оцінки до політики і як поєднуються моральні уявлення про добро і зло з реальною політичною діяльністю, в основі якої часто привілюють принципи користі, політичної доцільності та державної вигоди.

У вужчому, прикладному значенні політична етика як особливий вид етики професійної є нормативною основою політичної діяльності. Вона покликана формулювати моральні принципи і норми, що регулюють

поведінку людей у сфері політики, задавати орієнтири політичним рішенням і діям. Предметом дослідження цього напрямку виступає державний службовець та методи, які він використовує для управління державою. В цій статті я звернусь саме до політичної етики в широкому значенні і спробую зробити етичний аналіз актуальної для сучасності політично-філософської проблеми «брудних рук» в політичній діяльності.

Отже, що собою являє політична діяльність? «Політичній діяльності – це певний вид активності, спрямованої на зміну або збереження існуючих політичних відносин, в результаті якої виходить їх нова якість, або консервується стара» [4]. Тобто, вона представляє собою відносини суб'єктів політики, що пов'язані з прийняттям політичних рішень та скоєнням значущим для суспільства дій. В цьому випадку, політичним суб'єктом може виступати будь який агент, який безпосередньо долучений до владного механізму та має вплив на суспільство. Крім того, політична діяльність є публічною і завжди підлягає моральній оцінці з боку суспільства. Вона навантажена моральною та правовою політичною відповідальністю за наслідки дій та рішень. Політичний діяч, на відміну від пересічного громадянина має робити вибір, що впливає не лише на його життя, а й на життя всього суспільства. Саме тому етичні проблеми в політичній діяльності пов'язані з виконанням політиком двох його функцій: репрезентативної і організаційної. Чиновники діють для нас і вони діють з нами. Тому що політики діють для нас, вони мають права та обов'язки, що пересічні громадяни не мають, або не мають в тій ж мірі. Заради тих, кого представляє політичний лідер, він погоджується на певні зобов'язання, які покладає на нього служба. Так, від посадових осіб можна вимагати використання сили, брехню, зберігання секретів, порушення обіцянок, все те, що було б неправильно в звичайному житті, але потрібне в політиці за для досягнення державних благ. Саме тому, політик весь час зустрічається з проблемою морального конфлікту. Конфлікт може бути як і індивідуальним – коли політик змушений прийняти рішення, що не відповідають його власним принципам, але є корисними для суспільства; чи протиріччя між різними соціальними суб'єктами (в нашому випадку партіями, соціально активними групами, громадськими діячами тощо), коли цінності однієї групи не відповідають цінностям іншої. В цьому випадку протилежні позиції зіштовхуються, навіть можлива ситуація, коли принципи чи цінності взаємно виключають одна одну.

Ця проблема не раз піднімалася в політичній філософії, а з розвитком демократії вона стала вагомим і в реальних політичних процесах. В своїй роботі «Політичні дії: Проблема брудних рук» Майкл Вальцер характеризує моральний конфлікт в політиці та його наслідки застосовуючи термін Ж-П. Сартра «брудні руки». Ефект «брудних рук» особливо характерний для сфери прийняття політичних рішень. Вже М. Вебер бачив одну з головних рис політичної практики в тому, що по відношенню до дій політика зовсім неозначає, що з доброго може слідувати тільки добре, а з злого лише зло, але найчастіше як раз навпаки. М. Вальцер пояснює, що ми спостерігаємо парадоксальну ситуацію: політик має чинити погано для здобуття добра. Автор зазначає, що політик, навіть будучи добросовісною людиною, потрапляючи в жорсткий світ політики, має прийняти його. Беручи на себе відповідальність і обов'язки, він просто не може уникнути

потреби чинити погано. В перше ця проблема стає явною підчас виборчих перегонів. Лише сильний лідер, який готовий на все заради перемоги отримає бажане крісло. М. Вальцер наводить приклад кандидата, який бореться за країну без корупції, але для того щоб отримати можливість будувати нові школи, він має заплатити хабар для отримання дозволу. Він постає перед вибором порушувати свої власні принципи та обіцянки виборцям чи не порушувати. На вагу поставлений добробут міста і власні переконання, зазвичай, відходять на задній план. Такі ситуації, на жаль, не є виключенням в сучасному світі, тому кожен політик не бажаючи того, змушений бруднити руки. Може постати логічне питання, чому цей парадокс стосується саме політики, а не інших сфер життя. Ми з легкістю можемо потрапити в подібні умови і так само будемо змушені чинити погано. Звичайно, дилема «брудних рук» можлива і в житті звичайного громадянина, вчителя, бізнесмена, тощо. Проте, все ж таки, вона постає найбільш масштабна саме в політиці і це спричинено тим, що «політик має діяти на благо суспільства, але й служити собі, має керувати іншими, але й чинити насилля над ними» [10, с. 174].

Одже, яким чином можливо вирішити цю дилему? Сам М. Вальцер схиляється до ідеї, що єдиний шлях контролю політика, це створити певну градацію покарань і обмежувати дії політика офіційною юридичною та моральною відповідальністю. Проте теорію Вальцера, не одноразово піддавали критиці представники інших філософських течій. Саме про них ми далі і поговоримо.

Одже, в політичній філософії та етиці другої половини ХХ століття, розгорнулись дебати на тему, як же ж усе-таки вирішити парадокс «брудних рук». Представники утилітарної теорії і прихильники деонтологічної етики запропонували свої тлумачення проблеми.

Утилітарна моральна теорія охарактеризувала вирішення проблеми «брудних рук» таким чином: будь-яке менше зло допускається, у тому випадку коли воно слугує максимі соціальної користі. Представники утилітаризму кажуть, що таке вирішення знімає взагалі моральний конфлікт в політиці. Наприклад, Дж. Міль стверджував, що в кінцевому підсумку наші уявлення про справедливість і моральну правоту заземлені тільки в корисності. На його думку, це критерій корисності дає нам єдиний привід для прийняття рішення, в ситуації, коли з декількох морально правильних міркувань одне має пріоритет у випадку видимого конфлікту. Цю теорію моралі неодноразово критикували. Одним з поширених заперечень є відсутність тлумачення, як саме представник утилітаризму може бути впевнений в точності свого розуміння що таке добре і що корисніше для всіх нас, коли так мало хто з нас навіть може судити, що буде корисним для самого себе. Інші ставлять під сумнів, що користь є самостійною, цілісною цінністю. Замість цього, вона часто інтерпретується авторами як поєднання різних гетерогенних значень (в цьому випадку вона навряд чи може служити в якості кінцевого арбітра конфлікту). Ще один критичний погляд полягає в тому, що мораль працює таким чином, що її кінцевий результат може бути повернений проти інших моральних цінностей, щоб виправдати і навіть пожертвувати іншими наслідками, що стоять на його шляху. Загалом, скептики утилітарної моральної теорії стверджують, що для характеристики хороших наслідків в якості єдиного критерію, за яким можна судити правильність дій, ми губимо повноту і глибини морального досвіду людини.

Інший запропонований напрям це є деонтологічна етика. Така модель була запропонована ще І. Кантом. Моральна особистість, вважав філософ, не може керуватися гіпотетичними правилами, які залежать від обставин місця й часу. У своїй поведінці вона повинна слідувати вимогам категоричного імперативу. На відміну від гіпотетичних правил категоричний імператив не містить вказівок, як потрібно чинити в тому чи іншому конкретному випадку, і, отже, є формальним. Він містить лише загальну ідею «обов'язку перед обличчям людства», надаючи індивіду повну свободу вирішувати самостійно, яка лінія поведінки в найбільшій мірі узгоджується з моральним законом. Це не означає, що деонтологія вважають, що наслідки не мають ніякого значення: навпаки, вони займають значне місце в теорії, оскільки ми намагаємося вибрати те, що буде представляти кращий курс майбутніх дій. На їх думку, ми переслідуюмо хороші наслідки виключно в межах відзначених рамок моральної допустимості. Ніякі соціальні переваги не можуть виправдати перевищення меж нашого обов'язку і цілісності; ніякі страждання не можуть змусити нас діяти всупереч суворим командам нашої моральної природі. Продовжуючи кантівську теорію Т. Негель і Ч. Фрід створюють свою модифікацію деонтологічної етики. У Томаса Нагеля представника деонтологічного абсолютизму ми зустрічаємо, що за деяких рідкісних умов, коли утилітарні міркування непереборно вагомі і надзвичайно переконливі, цілком може виявитися не можливим дотримуватись абсолютистської позиції. Чарльз Фрід, також, прихильник модифікованої деонтологічної теорії, яка має в якості свого центрального принципу те, що існують деякі речі, які моральна людина не робитиме, ні в якому разі. Але Фрід також припускає, що в деяких екстремальних випадках (наприклад, коли «вбивство невинної людини, може врятувати цілу націю»), катастрофічність може призвести до абсолютності правильного і неправильного. І як каже автор, що весь час підтримувати абсолютистське рішення виглядає трохи фанатично – «робити правильно навіть, якщо небеса впадуть» [5, с. 7]. Тому виникають нові версії поєднання утилітаризму і абсолютизму в теоретичній філософії.

Аналізуючи проблему в контексті сучасної політичної філософії Денніс Ф. Томпсон критикує своїх попередників і дає своє тлумачення парадоксу «брудних рук». Автор зазначає, що проблема отримує зовсім новий вигляд в умовах демократичного світу. М. Вальцер та інші припускають, що ключове питання в тому, як карати або як контролювати брудного політика. Проте сучасний демократичний лідер робить це в ім'я громадян і з їх неявного схвалення. Тому у контексті демократії, питання не в тому, як громадяни повинні покарати політика, але в тому, що громадяни і держава повинні зробити, щоб компенсувати наслідки рішення; чи як громадяни можуть притягти лідерів до відповідальності за рішення, які на законних підставах були приховані від суспільства [8, с. 11–39].

В той же час прихильниками ціннісного плюралізму піддають критиці інші засади деонтологічної та утилітарної етичної теорії. Основна ідея полягає в тому, що замість запропонованих привілеюючих цінностей існує велика кількість різних однаково важливих цінностей, між якими можуть виникати серйозні, а іноді й неспівмірні конфлікти.

Сучасний філософ та науковець Дж. М. Перріша в його книзі «Парадокси політичної етики: Від теорії брудних

рук до теорії Невидимої руки», запропонував археологію плюралізму цінностей, щонайменше, в одному зі своїх важливих аспектів. Якщо розглядати плюралізм цінностей як справді існуючий, то ми повинні прийняти конфлікти цінностей як реальну даність. Тому дилема брудних рук не має однозначного вирішення. На думку автора, існує «мотивовано фундаментальна неспівмірність наших найбільш глибоких потреб, і моральною шизофренією, що все більше і більше характеризує наш сучасний стан» [9, с. 12]. Також, автор пояснює чому моральні дилеми проявляється в найбільше в сфері політиці. Для нього демократична політична діяльність, як публічна діяльність постає тією, що є найбільш відкритою для суспільного осуду. Також, в зв'язку з цим, саме тут і виникає найбільша кількість моральних конфліктів та протиріч.

Проблема «брудних рук», яку розглядають вище наведені філософсько-політичні напрями насправді не є новою. В історії філософії ми простежуємо інші інтерпретації проблеми та розвиток набору комплексних філософських стратегій для боротьби з нею. Важливим є не лише відстеження різних версій проблеми «брудних рук», а й дослідження історія найбільш впливових вирішень, які були запропоновані. Варто звернути увагу на дослідження даної проблеми в політичній філософії та етиці в періоди Античності, Середньовіччя, в епоху Ренесансу, Нового Часу та XVIII століття, а також на те, як ключові політичні теоретики в кожному періоді розробляли рішення проблеми.

В період Античності парадокс «брудних рук» розглядається в контексті дебатів про порівняння переваг активного і споглядального способів життя, протиставляючи споглядання політики, пропаговане Платоном та іншими філософськими школами, зі схваленням політичної активності, висунутої Цицероном і риторичною школою. В своєму трактаті «Про обов'язки» Цицерона розслідує можливі конфлікти між користю та моральною правотою. Врешті Цицерон приходиться до висновку, що суспільна моралі претендує на перевагу над приватною. Важливе місце в його філософії займає чеснота честі. Дж. М. Періш пояснює необхідне підсилення її значення в римській політичній думці. Він зазначає, що в часи Древнього Риму чеснота честь і потягу до слави були невід'ємною частиною моральних чеснот. Тому, якщо людина честі досягла політичних успіхів, це означало, що вона високо моральна. Дж. М. Періш пояснює, що знецінення цієї чесноти у майбутньому мало негативний вплив на політику доби Середньовіччя. Вже у ранньому християнстві руйнується зв'язок моралі та честі. Цей факт ідентифікує глибокі непримиримі протиріччя між римською і християнською інтерпретацією суспільного життя. Тут яскраво простежується пацифізм ранніх християн, прагнення до рівності і переваги морального і релігійного над політичним.

В філософській думці Середньовіччя цей потенційний моральний конфлікт отримав геніальне, але і принципово нестійке, вирішення в моральній та політичній теорії Святого Августина. Автор розробляв концепції фундаментально імітаційних відношень, які людська гордість має над благодійністю, в фіналі продукуючи позитивний ефекти від недостойних спонукань. Цей висновок призводить Августина стверджувати, що відмінними рисами морального життя людини є глибока непрозорість для зовнішнього спостереження.

Августин досліджує відповідні імітаційні відносини між людською політикою «Земного Граду» та вищими моральними універсальними, передбаченим у «Небесному Граді». Важливим для аналізу проблеми, є вивчення відношення Августина до гордині, яка провокує гріх, і до благодійності, яка керується любов'ю. Цікавим для нас в творах Августина є саме те, що він розуміє можливість благих наслідків навіть гордливого вчинку, тому тут він пропонує поняття імітаційні (коли вчинок насправді є грішним але імітує благодійність). Також, автор акцентує увагу на тому, що існує можливість благодійних цілей, які можуть досягатись за допомогою нечесних дій. Це показує, що фундаментальна невизначеність морального судження визначена цими імітаційними відносинами становить основу відмінності етики та політичної дії Августина, так пробачається необхідне зло, скоєне політичним діячем з добрими намірами. Для Августина, політична діяльність і суд неминуче необхідні, але вони повинні розглядатись в умовах моральної непрозорості і, отже, можуть бути виправдані, коли їх уявне зло є результатом діянь в цих рамках [1].

Доба Ренесансу завдячує Н. Макіавеллі і Т. Морю новим аналізом проблеми «брудних рук». У Макіавеллі ми знаходимо класичний прояв того, що ми могли б назвати, аристократичною відповіддю на проблему. Закликаючи своїх політичних лідерів відмовитися від проекту взаємодії класичної римської етики політичної відповідальності з християнськими етичними вченнями, він пропонує своєму лідеру, вільну «моральну руку», що задовольняє вимоги політичної необхідності. Концепт Н. Макіавеллі направлений на того сильного політичного лідера, головною метою якого, є найвище суспільне благо. Тому вже методи його досягнення не мають значення, свобода монарха чинити не морально є провідною ідеєю філософа.

«Утопія» Т. Мора представляє проблему менш радикальною, але більш складною, заглиблюючись в фундаментальні корені проблеми. У книзі I «Утопії» знаходимо потужне вираження напруженості між вимогами політичної відповідальності, з одного боку, і безкомпромисними вимогами християнської моралі з іншого. Книга II, яка описує уявне суспільство, описує напруженість між цими двома моральними світами. У процесі Т. Мор стверджує, що моральне розбещення виміру політичного бере свій початок в гордості пробудженої бажанням і практики людей в цілому. Таким чином, «Утопія» висуває першим комплексним аналізом демократичного розуміння брудних рук.

Вже в Новий Час Т. Гоббс дає першу типову сучасну відповідь на проблему брудних рук, припускаючи, що громадяни можуть знайти виправдання моральних труднощів у здійсненні політичної влади, в самому представницькому устрої сучасної держави. «Держава» Т. Гоббса, використовує комбінацію демократичного виправдання та аристократичної агенції, які і мають врегулювати демократичний вимір брудних рук. Теорія Т. Гоббса, таким чином, намагається усунути психологічний конфлікт між політичною необхідністю і християнською совістю для звичайних громадян. У той же час, Гоббс морально виправдовує тих представників, які виконують необхідні дії від їхнього імені. Гоббс робить це в якості аргументу, що в кінцевому рахунку спирається на неправдоподібність – або, принаймні, несхвальності – заклик до жорстокого природного стану, щоб виправдати

широкі моральні права держави, що претендує на здійснення дій від імені своїх громадян [2].

Нова інтерпретація проблеми виникає в моральній філософії вісімнадцятого століття. Мандевіль стверджує у вигляді свого знаменитого «парадоксу», як приватні пороки часто виробляють суспільні блага, показуючи конфлікт християнської традиції і реалій комерційного світу. Громадянська користь може бути поєднана з особистим пороком. Мандевіль пропонує свого роду макіавеллізм, який може задовольнити вимогам буденної етики. У теорії Мандевіля, привілеї та обов'язки пов'язані з здійсненням необхідного зла стають актуальними не лише для лідерів країни, а й для звичайних громадян комерційного суспільства. Але виявляється, що цей комерційний макіавеллізм сам включає в себе прерогативу політичного керівництва країни. Бо за теорією Мандевіля, держава повинна тепер взяти на себе відповідальність за те, щоб заохочувати і культивувати серед своїх громадян ті порочні апетити, без яких суспільна користь, необхідні для комерційній сфері суспільства, не може бути досягнута [7, с. 39–40].

Адам Сміт допоміг виправдати друге і менш очевидне рішення проблеми у вигляді сучасного комерційного ринку. Це показує, що всупереч спробі Сміта дистанціюватися від Мандевіля, його аргумент в праці «Розгляд природи та причин багатства народів» можна розглядати як багато в чому змінений тезис Мандевіля – «приватний порок – це суспільне благо». Замість того, щоб суперечити Мандевілю, Сміт аналізує, що ж ми маємо розуміти як порок, аналізуючи поняття самолюбства в якості моральної мотивації. Саме ця анти-августинівська психологія моралі, в поєднанні з прийняттям Смітом пороку як блага лежить в основі його аргументів про ненавмисний позитивних ефектів любові до себе. Таким чином, комерціалізація брудними руками, розпочата Мандевілем отримує своє остаточне сучасне моральне виправдання у вигляді теорії «невидимої руки» Сміта, спрямовуючої сучасний світовий ринок [9]. Хоча це не затверджує, що сучасна держава і сучасний комерційний ринок розвиваються як установи, що мають впоратися з проблемою «брудних рук». Навіть якщо великі інститути схилилися до прийняття свідомого суспільного вибору, щоб дати таку відповідь, далеко не велика кількість людей розглядає цю проблему серйозно. Одна перевага, яку мали концепти держави і ринку (як узаконюючи структури в культурі в якій вони з'явилися) було те, що вони призначають шлях забезпечення громадських благ без моральної загрози тим індивідам, що підтримують це благо.

Одже, не зважаючи на спроби деяких філософських шкіл довести відсутність парадоксу «брудних руки» загалом, чи надати легке вирішення проблеми пропонуючи керуватися користю наслідків чи абсолютиською етикою, проблема розвивається як і в межах політично-етичного вчення, так і в реальних умовах демократичного світу. Політична етика як галузь прикладної етики, безпосередньо пов'язана з реальними випадками в сучасній політиці. В зв'язку з цим на теоретичному рівні розгортається широка дискусія з приводу даного питання. В громадянському суспільстві парадокс «брудних рук» стає більш явним. Обираючи політичного лідера, як представника своїх власних інтересів ми очікуємо, що він буде готовий чинити всупереч власним інтересам та принципам, за для нашого блага. Ми припускаємо, що він буде приймати рішення вигідні для більшості, обираючи

менше зло в екстремальних умовах. Ми віримо, що він не буде брехати, діяти за для власної користі та порушувати загальносуспільної принципи моралі. Але, нажал, реальність засвідчує інше. Навіть найкраща людина беручи на себе владні повноваження змушена долати постійний моральний тиск.

По-перше політик зіштовхується з протиріччям індивідуальної моралі та очікувань суспільства. В деяких випадках політичний лідер, який нетерпимий до брехні, змушений приховувати правду за для того, щоб отримати позитивний наслідок від свого рішення.

По-друге, в екстремальних умовах він має обирати між двох рівних за значенням цінностей, чи з двох однаково аморальних стратегій. Яскравим прикладом є проблема застосування тортур до терористів. Закон дозволяє їх в умовах, коли життя інших під загрозою. Тому політик змушений брати на себе відповідальність за катування терориста, чи наслідки за відмову від насилля.

Такі ситуації провокують загострення індивідуального морального конфлікту, що провокує почуття провини і механізм совісті, та у наслідку формує індивідуальну моральну відповідальність. Більш того, у світі політики, індивідуальна відповідальність стає публічною і в кінцевому етапі може перетворюватись на юридичну відповідальність. Але якби проблема «брудних рук» мала завжди юридичне вирішення, вона б просто не існувала в етичній площині. Існують такі ситуації, коли проблема є суті моральною і політик має взяти на себе моральну відповідальність за прийняте рішення.

Демократичний політичний світ стає навіть більш складним. В деяких ситуаціях, коли прийняте рішення не мало очікуваних позитивних наслідків і ситуація стає відкритою для загалу, з'являється потреба в колективній відповідальності та усвідомлення громадян провини за здійснений їх лідером вибір.

Одже, на мою думку парадокс «брудних рук» доводить недосконалість політичного інституту та провокує більш глибокі дослідження в сферах індивідуальної та колективної відповідальності. Управління державою не можливе без «забруднення рук», але потрібно знайти рішення контролю та регулювання цієї проблем як і на базі професійної політичної етики так і на базі філософсько-етичного обґрунтування проблеми політичної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Августин Аврелий, блаженный. О граде Божием / Августин Аврелий. – М., 1994. – Т.1. – 394 с.
2. Гоббс Томас. Левиафан / Томас Гоббс. – М.: Мысль, 2001. – 240 с.
3. Гусейнов А. А. Мораль и политика: уроки Аристотеля // Ведомости. – Тюмень: НИИ ПЭ, 2004. – Вып.24: Политическая этика: социокультурный контекст.
4. Словарь по политологии / отв. ред. В. Н. Коновалов. – Ростов–на–Дону: РГУ, 2001. – 285 с. (<http://politike.ru/dictionary/274/word/politicheskaja-dejatelnost>).
5. Fried Charles. Right and Wrong / Charles Fried. – Harvard University Press, 1978. – 288 p.
6. Parrish John M. Paradoxes of Political Ethics: From Dirty Hands to the Invisible Hand / John M. Parrish. – Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2007. – 297 p.
7. Mandeville Bernard. Fable of the Bees / Bernard Mandeville. – vol. I, ed. F. B. Kaye, Oxford University Press, 1924. – 443 p.
8. Thompson Dennis F. Political Ethics and Public Office / Dennis F. Thompson. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1987. – 263 p.
9. Smith Adam. Theory of Moral Sentiments / Adam Smith. – ed. D. D. Raphael and A. L. Macfie Liberty Fund, 1984. – 326 p.

10. Walzer Michael. 1973. Political Action: The Problem of Dirty Hands, Philosophy & Public Affairs, vol.2. – P.160–180.

References

1. Avhustyn Avreliy, blazhennyy. Pro hrad Bozhyy / Avhustyn Avreliy. – М., 1994. – Т.1. – 394 s.
2. Hobbes Thomas. Levianfan / Thomas Hobbes. – М.: Misl', 2001. – 240 s.
3. Huseynov A. A. Moral' i polityka: uroky Arystotelya // Vedomosty. – Tyumen': NII PE, 2004. – Вып.24: Politychna etyka: sotsiokul'turnyy kontekst.
4. Slovnyk z politolohiyi / vidp. red. V. N. Konovalov. – Rostov–na–Donu: RHU, 2001. – 285 s. (<http://politike.ru/dictionary/274/word/politicheskaja-dejatelnost>).
5. Fried Charles. Right and Wrong / Charles Fried. – Harvard University Press, 1978. – 288 p.
6. Parrish John M. Paradoxes of Political Ethics: From Dirty Hands to the Invisible Hand / John M. Parrish. – Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2007. – 297 p.
7. Mandeville Bernard. Fable of the Bees / Bernard Mandeville. – vol. I, ed. F. B. Kaye, Oxford University Press, 1924. – 443 p.
8. Thompson Dennis F. Political Ethics and Public Office / Dennis F. Thompson. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1987. – 263 p.
9. Smith Adam. Theory of Moral Sentiments / Adam Smith. – ed. D. D. Raphael and A. L. Macfie Liberty Fund, 1984. – 326 p.
10. Walzer Michael. 1973. Political Action: The Problem of Dirty Hands, Philosophy & Public Affairs, vol.2. – P.160–180.

Kolomiets A. E., PhD student of Faculty of Philosophy, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), kolomietsanastasiia@gmail.com

The specificity of moral conflict in political activity. The problem of «dirty hands»

The article describes the specific of political morality and values of individual political responsibility on the example of the problem of «dirty hands». Political activity discussed as an object of political ethics study. Moral conflict in the political process, its implications and its importance in political philosophy and ethics was characterized. The basic features of moral conflict and their impact on making important political decisions and committing actions were studied. Was presented the analysis of formation of the problem of «dirty hands» in historical and philosophical context and main variants of interpretation of the problem in the present. The explanation of the problems of «dirty hands» in the modern democratic world was provided, and solution models, which was proposed by the representatives of modern political philosophy and ethics, was showed. I made my own ethical analysis of the problem and explained the reasons for the relevance of the topic in the context of modern Ukraine.

Keywords: political ethics, moral conflict, political morality, politics, political leader, the problem of «dirty hands» political responsibility, moral values, moral norms, duty, act, decision, a consequence of act.

Коломиец А. Е., аспирантка философского факультета, Киевский национальный университет им. Т. Шевченко (Украина, Киев), kolomietsanastasiia@gmail.com

Специфика нравственного конфликта в политической деятельности. Проблема «грязных рук»

Рассмотрена специфика политической морали и значение индивидуальной политической ответственности на примере проблемы «грязных рук». Политическая деятельность рассмотрена как объект исследования политической этики. Охарактеризован моральный конфликт в политических процессах, его последствия и его значение в политической философии и этике. Изучены основные черты нравственного конфликта и их влияние на принятие важных политических решений и совершения поступков. Проведен анализ становления проблемы «грязных рук» в историко-философском контексте и исследованы основные направления толкования проблемы в современности. Даны пояснения проблематики «грязных рук» в современном демократическом мире и модели ее решения, предложенные представителями, как современной политической философии, так и этики. Сделан свой собственный этический анализ проблемы и обоснованы причины актуальности данной темы в контексте современной Украины.

Ключевые слова: политическая этика, нравственный конфликт, политическая мораль, политическая деятельность, политический лидер, проблема «грязных рук», политическая ответственность, моральные ценности, моральные нормы, обязанность, поступок, решение, следствие поступка.

* * *